

AZ OKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM SZEMLÉLTETŐ FILMKIRENDELTSÉGE

filmdia sorozatából

130. szám.

Tolsztoj Lev.
/1828-1910/.

Irodalomtörténeti sorozat: 36.

Készült 1954. évben.

1. Tolsztoj arcképe. /Repin festménye./

Tolsztoj nagyságát Lenin szavai világítják meg legjobban: "Tolsztoj munkáiban annyi nagy kérdést vetett fel és oly művészi magasságokba emelkedett, hogy művei a világirodalomban az első helyek egyikét foglalják el. Tolsztoj művei egy lépést jelentenek előre az egész emberiség művészi fejlődésében. - Micsoda sziklatömb! - kiált fel Lenin. Micsoda hatalmas ember! Az aztán a művész! Kit lehet egész Európában mellé állítani? Senkit."

2. Jasznaja Poljana. /Tolsztoj szülőháza./

Moszkvától délre, nem messze Tulától van az a nemesi udvarház, Jasznaja Poljana, ahol az emberiség egyik legnagyobb génusza Lev Nyikolájevics Tolsztoj, született, élt, és dolgozott. Tolsztoj ősrégi nemesi családból származott. Apja Nyikoláj Iljics Tolsztoj gróf nyugalmazott alezredes, anyja Maria Nyilkolajevna Volkonszkaja hercegnő. Tolsztoj korán elvesztette szüleit. Neveléséről rokonai gondoskodtak. Idegen nevelők tanították, de nagyobb hatással volt egyénisége kialakulására az, hogy a természet és az egyszerű nép közelében nevelkedett.

3. Jasznaja Poljana falu.

A Tolsztoj-család jobbágyfaluja közvetlen az uradalom szomszédságában volt. Lev már gyermekkorában megismerte a parasztság életét, szokásait, megtanulta szeretni, becsülni a "muzsikot", annak nézeteit, nyelvét, dalait. Néhány évtized múlva azt hirdette, hogy csak a "muzsikok igazsága" mentheti meg Oroszországot.

4. Jasznaja-poljanai tájképek.

A Tolsztoj-birtok fekvése gyönyörű volt. Hatalmas erdő vette körül. Ebben az erdőben ragyogó tisztáson világos foltként emelkedett ki az erdő sötétjéből a naptól megvilágított udvarház /innen az elnevezése: Jasznaja Poljana =világos tisztás/. A kis Lev és három bátyja sokat tartózkodott a szabadban, a parkban és az erdőben, keresték, - ahogy Tolsztoj írja- "a zöld varázspálcát", amely majd megnyitja az emberek előtt az általános boldogság kapuját. Tolsztoj egész életére mélységesen megszerette az orosz természetet.

5. Tolsztoj diákkori képe.

1844-ben Tolsztoj beiratkozott a kazáni egyetemre, ahol keleti nyelveket, majd jogot tanult. Ideje jó részét ebédek, bálók, 5511120/130

összejövetelek, a kazáni társasélet foglalja le. Eszményképe ebben az időben a gentleman, a "comme il faut" ember, aki méltó az arisztokrata elnevezésre. Az üres nagyvilági élet azonban nem tudta sokáig lekötni. Otthagyta az egyetemet, Kazánt, s hol Moszkvában, ahol Jasznaja Poljanában élt. Parasztjai életének megjavításával, önműveléssel foglalkozott, sokat olvasott.

6. Tolsztoj 1855-ben, a krími háború évében.

Tolsztoj mint hadapród belépett a kaukázusi hadseregbe, résztvett a hegyi lakók ellen folytatott háborúban. Itt kezdi meg irodalmi tevékenységét, elbeszéléseket ír a kozákok életéről, a katonaletről, itt írja meg a "Gyermekkor" c. önéletrajzi művét, mely Nyekraszov folyóiratában a Kortársban jelent meg.

7. Szebasztopol ostroma.

Később, mint zászlós Tolsztoj a Krimbe került a résztvett Szebasztopol hősiességében. A harcokat "Szebasztopoli elbeszélései"-ben örökölte meg. Irodalmi körökben felfigyelték Tolsztoj írásaira.

8. A Kortárs írói.

Mint hadnagy vált meg a hadseregtől és Pétervárra utazott, ahol a leghaladóbb szellemű folyóirat, a Kortárs, írói nagy örömmel fogadták maguk közé. Csernisevskij és a Kortárs forradalmi demokratáinak világnézete azonban idegen volt Tolsztoj számára, figyelmet nem politikai, hanem elsősorban erkölcsi problémák kötötték le, hamarosan szakított is a Kortárral.

9. Tolsztoj felesége, Szofia Andrejevna Bersz.

1862-ben Tolsztoj nőül veszi Szofia Andrejevna Berszet, egy híres moszkvai orvos leányát. Naplójában ezt írja: "A választás megtörtént: a művészet, a pedagógia, a gazdálkodás és a család." Majd másuttal írja: "Elnyel engem a családi élet boldogsága." Új erővel fog a gazdálkodáshoz, gyümölcsöst, fenyőerdőt ültet, gondozza méheket.

10. A jasznaja-poljanai iskola.

Elhatározza, hogy a nép művelésének, felvilágosításának szenteli életét. Iskolát alapít Jasznaja Poljanában, majd a környékbeli falvakban paraszt gyermekek számára. Nyugateurópai utazásai során tanulmányozza a nyugati országok iskolaügyét. Pedagógiai eszméinek terjesztése céljából "Jasznaja Poljana" címmel folyóiratot szerkeszt. Tankönyveket ír, gyermekek számára. A nevelésben a "szabad egyéniség" kifejlesztésére, a gyermekek "alaptermészetében rejlő érdeklődés" felkeltésére törekszik.

11. Tolsztoj a "Háború és béke" megírása idején. /Krászkov képe a 45 éves Tolsztojról./

Ebben az időben merült fel benne egy nagy regény megírásának terve. A "Háború és béke"-t, amelynek megírása óriási történelmi anyag tanulmányozását követelte, 6 év alatt /1864-69/ fejezte be Tolsztoj.

5511120/130

12. Tolstoj dolgozásabájában. /Repin festménye./

Tolstoj titáni erőfeszítéssel alkotta műveit. "Minden nap, minden órában, önmagát legyőzve dolgozott, - írja róla egy kortársa. Kiméletlen volt önmagához. Nem ismerte a tétlenséget." Fáradhatatlanul javította és dolgozta át irásait. A "Háboru és béke" egyes fejezetei hétszeres, a Karenina Annáé tizenkétszeres fogalmazásban maradtak fenn. Van olyan írása, amelynek 105 változatát ismerjük. "Ahogyan az aranyat mosással hozzák napvilágra, éppen úgy a jó és jól kifejezett gondolatokat is," - mondotta Tolstoj.

13. Haditanács. /Kivsenko képe./

A "Háboru és béke" a XIX. sz. első negyedének földbirtokos és paraszti Oroszországról, az 1805-7-es külföldi háboruról és az 1812-es Honvédő Háboruról fest hatalmas képet. Napoleonnal, az önhitt, hiu, sikerektől és hírnévtől elvakított, önmagát minden fölé helyező uralkodóval szembeállítja az író Kutuzovot, a szerény, bölcs, népével szoros kapcsolatban álló nagy hadvezért. Ugy állítja elének Kutuzovot, mint az orosz nép megszemélyesítőjét, aki nem tulajdonít jelentőséget saját akaratának, mert szerinte a történelem és a történelmi események alkotója a nép. Különösen jól jellemzi Kutuzov bölcsességét, éleslátását a Moszkva feladását eldöntő haditanács leírásával kapcsolatosan.

14. A franciák visszavonulása. /Verescsagin festménye./

A Háboru és béke bemutatja hogyan folyik le és hogyan végződik a Napoleon által kezdeményezett hódító háboru és az orosz nép igazságos, hazája függetlenségét védő háboruja. Minden szépítés nélkül érzékelteti az író a háboru valóságát, a vért, a szenvedést, a halált, hatalmas csataképeket fest /pl. a schönggrabeni, ausztarlitzi, boronói ütközetekről/, megrajzolja a "dicsőséges" s egész Európában rettegett napoleoni hadsereg visszavonulását, szörnyű pusztulását.

15. Natasa és a sebesült Andrej herceg találkozása. /Paszternak illusztrációja/ A regény középpontjában három nemesi család: a Rosztovok, Bolkonszkijak, és a Bezuhevek életleírása áll. Az élettörténetükben megnyitávkul a kor minden lényeges vonása. Az író kedvelt hősei, Bolkonszkij Andrej herceg és Pierre Bezuhov különböző utakon keresik a változó szociális környezetben az igazságot, az emberi élet értelmét, a boldogságot. Pierre legyőzi magában a fatalizmust, a megbékélésnek, a harcellenességnek világnézetét és elérkezik a dekabrizmus forradalmi eszméihez. Andrej, aki a népért, másokért akart élni, belehal a borodinoi ütközetben kapott sebébe. A sebesült Andrej találkozását menyasszonyával Natasával, utolsó napjait, halálát megrázó módon írja le Tolstoj.

16. Partizánok.

A regény egyik főszereplője maga az orosz nép. A hazafiság érzése egybe forrasztja a legkülönbözőbb társadalmi osztályokat abban a pillanatban, amikor az ellenség Oroszország földjére lép. A partizán-tevékenység hatalmas hulláma végigseper az országon. "A népháboru fűtyköse egész fenyegető erejével emelkedett fel. A por-

tyázó csapatok részletekben semmisítették meg a nagy hadsereget. Összeszedték azokat a lehullott leveleket, amelyek maguktól váltak le a francia hadsereg veszendő fájáról és olykor bizony jól meg is rázták azt a fát", - írja Tolsztoj.

17. Karenina Anna és Vronszkij találkozósa.

/Illusztráció a Karenina Annából./

Tolsztoj a "Karenina Anna" c. regényén 5 évig /1873-77/ dolgozott megfeszített erővel. A regényben a nagy író, a moralista filozófust, a szocialista reformátort két probléma foglalkoztatja: a nő helyzete a családban és a társadalomban, a nemesi osztály szerepe és kilátásai Oroszországban. Hősnője Karenina Anna, egy magasrangú pétervári hivatalnok felesége, aki szerelméért feláldoz mindent: családját, fiát, férjét, társadalmi pozícióját. Tolsztoj elítéli Annát azért, mert egyéni érzelmek miatt feldúlta a családot. Szerinte a nőnek az ország politikai és társadalmi életén kívül kell maradnia, helye a családban van, az ő nagy kötelessége, társadalmi "szolgálat": a gyermek. A nő aki ezt a törvényt megszegi, elpusztul, fizikailag és erkölcsileg egyaránt. A regény egyik legmeggrázóbb jelenete Anna találkozása fiával.

18. Anna és Szerjozsa. /Illusztráció/

19. Anna öngyilkossága előtt. /Illusztráció a Karenina Annából./

A képmutató társadalom, amelyben Anna él, magányosságra, társadalmi számkivetettségre ítéli Annát: az arisztokrácia kiközösíti, a törvény megfosztja fiához való jogától, szerelmese lassan elhidegül tőle. Mindent elveszít, ami őt az élethez kötötte. "Miért ne oltuk ki a gyertyát, mikor már nincs kit látnunk?" - mondja. És Anna maga oltja el élete gyérfényű, halványuló gyertyáját: a vonat elé veti magát.

20. Levin a mezőn. /Illusztráció/

A regény egyik alakjában, Levinben Tolsztoj a maga igazságkeresésének utját rajzolja meg. Levin a városi kultúra esküdt ellensége, eszménye a patriárhális földbirtokos rendszer, a földbirtokos és paraszt együttműködése szövetkezeti alapon való gazdálkodás formájában. Levin vértelen ferradalmat akar, osztályelfogultsága következtében nem látja meg a szociális egyenlőtlenség nagy akadályát. Levin szerint az élet értelme a "lélekért" való "istenes" életben, a keresztényi szeretetben, önmagunk erkölcsi tökéletesítésében található meg. Levin kiegyensúlyozott, boldog emberré válik, eljut ahhoz az "örömteli, a parasztokéval közös tudáshoz, amely meghozza számára a lélek békéjét."

21. Tolsztoj a szántóföldön. /Repin festménye 1897-ből./

Levin a nemesi öntudatnak ugyanazt az erkölcsi krízisét élte át, melyet a 70-es években maga Tolsztoj is átélt. A várossal szemben Tolsztoj negatív álláspontot foglal el: véleménye szerint a város iparával, tudományával, technikájával, művészetével csak az emberek fizikai és erkölcsi elfajulásához vezet. Tolsztoj példát akart adni és felhívta a nemességet, hogy szakítson az erkölcs-

telen, üres, egészségtelen városi élettel, térjenvissza alapvető ösi feladatához: a mezőgazdaság olyan megszervezéséhez, amely a parasztság és földbirtokosság érdekeit egyaránt kielégíti.

22. Tolsztoj pihenés közben az erdőben. /Repin festménye 1891-ből./

A 80-as években Tolsztoj eljut a nemesi osztállyal való szakítás-hoz, az állam, az egyház, a magántulajdon tagadásához és véglegesen a patriárhális parasztság oldalára áll. "Szenvedélyes kritikával támadt mindazokra, az egyházi, társadalmi, gazdasági intézményekre, amelyek a tömegek leigázásán, nyomorba döntésén, a parasztok és kigazdák inségén, erőszakon és képmutatáson alapulnak," - írta róla Lenin. Tolsztoj mégsem ismerte fel, hogy a kapitalista rendszer megdöntéséhez feltétlenül szükséges a forradalom, hanem azt tanította, hogy "a gonosz ellen nem szabad erőszakkal harcolni", a keresztényi szeretetet, türelmet, önmagunk tökéletesítését hirdette. Tanítása a tolsztojanizmus, követői a tolsztojánusok.

23. A bírák. /Paszternák illusztrációja a Feltámadás hoz./

Tolsztoj világnézetének átalakulását irodalmi művei híven tükrözik. A Feltámadás c. regényében, melyet 1899-ben fejezett be, felfedi a cári rezsim egész tehetetlenségét, az állami intézmények osztályjellegét, a sokmillió elnyomott parasztság szemszögéből nézve kiméretlen kritikát mond a kapitalista földbirtokos államról, az uralkodó osztályokról, a hivatalos egyházzal, az állam e hü szolgájáról. Amikor a kormányzósági bíróságról beszél, bemutatja mily fásult közönnyel viseltetnek a bírák a tárgyalt ügy lényege s még inkább a vádlottak személye iránt. Rávilágít az ügyesség, a bírák karrierizmusára, akik előmenetelük érdekében hazugságok és rágalom árán is szaporítják az elmerasztaló ítéleteket.

24. A vádlottak. /Paszternák illusztrációja a Feltámadáshoz./

A regény főhőse Nyehlodov herceg arra a meggyőződésre jut, hogy nem azok az igazi bűnösök, akik a börtönben ülnek, hanem az uralkodó osztályok, maga az állami rend, amelynek elkerülhetetlen következménye a bűnözés. Az író bemutatja a politikai vádlottakat és elítélteket is, a nép boldogságáért küzdő forradalmárokat, megmutatja Katyusa Maszlova "feltámadását" a hitetlenség és kétségbeesés után. - A Feltámadásban és Tolsztoj legtöbb művében kiáltó ellentmondások vannak, melyekre Lenin "Leo Tolsztoj, mint az orosz forradalom tükré" c. zseniális cikkében mutat rá: "Egyfelől a kapitalista kizsákmányolás kiméretlen kritikája, a kormány erőszakosságainak, a bíraskodás és állami adminisztráció komédiájának leleplezése, másfelől annak eszelős hirdetése, hogy "ne szállj szembe a gonosszal erőszakosan".

25. Tolsztoj a tónál. /Nyeszterov festménye 1907-ből./

Tolsztoj késő öregségéig megőrizte csodálatos szellemi és testi erejét. Egyszerűen élt, maga hordott vizet, fát vágott, vipészkedéssel foglalkozott. 70 éves korában még ügyesen korcsolyázott, 75 éves korában kerékpározott, 82 éves korában is pompásan megülte hátszlovát.

26. Tolsztoj és Gorkij.

A nagy proletár íróval, a szocialista realizmus megalapítójával, Gorkijjal gyakran találkozott Tolsztoj. Gorkij nagy tisztelettel és büszkeséggel írja róla: "Az egész világ, az egész föld szeme rajta. Kinából, Indiából, Amerikából és mindennűnen eleven, vibráló szálak nyulnak felé, az ő lelke mindenki örökkévaló lelke."

27. Tolsztoj és Csehev.

A XIX. sz. végén a jasznaja poljánai kuria sajátos kulturközponttá válik, ahová Oroszország legkülönbözőbb vidékeiről és más országokból is özönlenek az írók, tudósok, művészek. Olyan írók keresik fel, Csehev, Turgenyev, Gorkij, Korolenko és sokan mások.

28. Tolsztoj és Repin.

Gyakori vendége volt az írónak a nagy festőművész, Repin is, akinek a legjobb Tolsztoj-portrékat köszönhetjük. Nagy számmal keresték fel tudósok, művészek, festők. Így pl. Kramszkoj, I. Ge, Nyeszterov, Paszternak, Szerov festőművészek, Truceckoj, Ilja Ginzburg szobrászok, Tanyejev, Goldenveicer, Arenszkij, zeneszerzők, és Mecsnyikov a nagy tudós.

29. A bál. /Illusztráció a "Bál után" c. elbeszéléshez./

1903-ban írta Tolsztoj a "Bál után" c. elbeszélését, mely az I. Miklós cár korabeli katonatisztek kegyetlenségét, a katonákkal való bánásmód embertelenségét leplezi le. Az elbeszélés Varenyka apjának két arcát mutatja be. A bálon minthé déltég katonatisztet, szeretetreméltó társaságbeli embert, mint jó táncost, gyengéd apát látjuk.

30. "A Bál után". címlap.

Ugyanez az ember a bál utáni reggelen vérfagyasztó kegyetlenséggel halálra korbácsoltatja a szökött tatár katonát s a szájalomnak, az emberi érzésnek egy szikrája sem ébred szívében.

31. Hadzsi-Murat halála. /Venecián illusztrációja./

Az 1904-ben befejezett Hadzsi-Murat c. elbeszélés a kaukázusi hegyilakók egymás elleni és Oroszország elleni szabadságharcával foglalkozik. Az író szembeállítja I. Miklóst, az európai despotát és Samily-t az ázsiai despotát és nyílt rokonszenvvel rajzolja meg áldozatuknak, Hadzsi-Muratnak, a bátor "banditának", a függetlenség harcosának képét. Az egész elbeszélés ellentmond Tolsztoj jelszavának, hogy "ne küldjünk erőszak alkalmazásával a gonosz ellen."

32. Tolsztoj utolsó, életében készült portréja. /Meskov festm. 1910./

"60 éven át hallotta Tolsztoj szigorú és igazságos szavát; ő maga annyit beszélt el nekünk az orosz életről, mint egész többi irodalmunk együttvéve" - mondja róla Gorkij. Tolsztoj érezte a nagy

ellentétet, mely az ő uri, kiváltságos, gazdag életmódja és az álfala hirdetett egyszerű életeszmeny és elvek között fennállt. "Szenvedek attól az egyenlőtlenségtől és bőségtől, melyben a nyomor közepette élünk és nem áll módomban ezt az egyenlőtlenséget eltüntetni. Ez az én életem titkos tragédiája" - írja. 1910. október 22-én egy őszi éjszakán a 82 éves Tolsztoj titokban elhagyta Jasznaja Poljánát. Utközben tüdőgyulladást kapott, néhány nap múlva 1910. nov. 7-én Asztapovo állomáson-, "melyet később róla neveztek el, / - meghalt.

33. Tolsztoj sirja.

Tolsztojt kívánsága szerint Jasznaja Poljánában temették el annak a szakadéknak a szélén, ahol gyermekkorában testvéreivel az általános boldogság titkát megnyitó "zöld vesszőt" kereste. Itt a park mélyén kb. 1 km-re az udvarháztól emelkedik az egyszerű, magányos sirhalom. Felette összeboruló lombokkal, mintha a nagy halott nyugalmát őriznék, tölgyek, nyárfák és hársak állnak. A sir jeltelen - nincs rajta sem kereszt, sem sarkó. Csupán egy alacsony domb jelzi hol pihen Lev Tolsztoj.

34. Tolsztoj szobra.

Jasznaja Poljánában két muzeum létesült: az egyik abban a házban, ahol Tolsztoj lakott, Tolsztoj életének személyes emlékeit, használati tárgyait őrzi; a másikat az irodalmi muzeumot a birtoknak abban az ódon házában rendezték be, ahol a 60-as években a Tolsztoj által fenntartott népiskola működött. Százezerek zarándokolnak ide, hogy megismerkedjenek azzal a környezettel, ahol az orosz nép Iliásza, a "Háboru és béke" született.

35. Tolsztoj-muzeum.

A látogatók szeretetteljes érdeklődéssel és áhitattal tanulmányozzák azt a házat, amelyben Tolsztoj több mint fél évszázadokon keresztül lakott, az ódon termet, ahol oly sok kiváló kortársának látogatását fogadta, a híres "boltives szobát", ahol műveit írta, az író könyvtárát, az irodalmi muzeumot, a parkot és Tolsztoj sirját.

36. Tolsztoj magyar nyelven megjelent művei.

Tolsztoj világirodalmi nagyságát Gorkij, a nagy proletár író így világította meg: "Tolsztoj mélységesen nemzeti; csodálatos teljességgel egyesítette lelkében a bonyolult orosz lélek sajátosságait.. Tolsztoj egy egész világ! Aki Tolsztojt nem ismeri, nem mondhatja magáról, hogy ismeri hazáját, nem nevezheti magát kulturált embernek." Tolsztoj magyar nyelven megjelent műveit minden kulturált magyar ember ismeri, olvassa.

Készült a Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalatnál
Felalós vezető: Bojkovszky Lajos